

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך לז, תשמ"ו

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

לשון לעם

קונטרסים
עמיתיים
לעונייני לש

שבשחא פיון דעל

(אז: ממילא נפקא ?)

מאת

בן-ציון פישלר

לז, קונטרס ט-י (שסט-שע) ימז-אב ה'תשמ"ו

ל ש ו נ נ ו ל ע ם

קונטרסים עממיים לענייני לשון

בעריכת ע' א י ח נ ו מ' מ ד נ

מחזור לז, קונטרס ט — י (שסט — שע) תמוז — אב ה'תשמ"ו

התוכן

עמ'

ג

זניחין — שהם הזנחות

ו

"ונמלכת" שהיא "ונכלמת"

ט

דרך השושנים

י

הגבעה הצרפתית

יא

נחל אגוז ועמק יהושפט

טז

הסוכנות היהודית

כ

הלכ העברי/לכ העברי/לכ העיברי

כד

זוטות

*

ברכת המזון:

כו

א. מגדיל / מגדול

לב

ב. קדושה / גדושה

*

לח

צילומים ונספחים

*

נה

אחרית דבר

הוצאת המזכירות המדעית של האקדמיה ללשון העברית
ירושלים

הדפסה שלישית מתוקנת

ירושלים, ה'תשמ"ח

נסדר ונדפס בדפוס רפאל חיים הכהן בע"מ

מִיָּצְבוּ בְּנוֹ מִשְׁהוּ"ל

שבשתא פינן דעל — על? *

(א: ממילא נפקא?)

לר' מאיר מדן ששנינותו
אינה מביישת את בקיאותו

וניחין — שהם הזנחות
בחוגי המגיהים והעורכים שפירושלים מסופרים הסיפורים
הבאים פדוגמה ל"בושה שנמנעה" פרגע האחרון. לא פדקתי את
אמיתותם אך פינן שמספרם נאמן עליי אביאם פמסירתם:
פאחד מפתכי-העת היוקרתיים לענייני יהדות תורגמה
פותרת המאמר: "חוני עג עוגה" = "Hony baked a cake".
ואילו פאנציקלופדיה מכופדת (פאנגלית) נמנע רק פרגע האחרון

* פותרת המאמר לקוחה ממעשה השיפוש פמסופר פמסכת פבא פתרא
כא ע"א-ע"ב שהביא (אולי) להוצאתו להורג של מורה שטעה והטעה. ור'
נספח א'. עמ' מח ואכמ"ל.
מספר הדוגמות שנביא לקמן אינן דורשות את המתחם של השוגים
והמטעים — אך פמקצחן יש לדאוג לחיקון המעונת.

העיול: "The Jews in Cyprus" מאת לעשצינסקי' הודות לעירנותו של המגיה.

על שורש הטעות הראשונה היה קל להתחקות; לשנייה דרוש "ידע חיצוני". ספרו של לעשצינסקי בידיש: דאָס אידישע פֿאַלק אין ציפֿערן (Ziffern = מספרים בגרמנית), הוה אומר "העם היהודי במספרים" נתפס כ-ציפערן (האי Cyprus) ולאיש שאינו מצוי בספרות הדמוגרפיה היהודית הייתה הדרך סלולה.

*

כולנו צחקנו למקרא סיפורו של קישון: "זכר צדיק לברכה"², שתחילתו בהערת עורך עיתון למַעֲמָד: יצחק, הסוף איננו (= חסר). שלא הובנה פראוי והפכה למודעת אבל:

יצחק הסוף איננו

וגררה טקסי התייחדות ואבל לאיש שלא היה ולא נברא. תריסר שנים לאחר מכן, בשנת תשל"ג, יצא לאור ספרון ה' בסדרת המונוגרפיות "מחיי הלשון העברית"³ והערה דומה (ר' צילום):

והסוף? נא לבקש מהמחבר את סיום המעשה.

1. יעקב לעשצינסקי, דאָס אידישע פֿאַלק אין ציפֿערן, בערלין, כלל פֿערלאג, 1922.

2. אפרים קישון, הפול תלוי, ת"א, טברסקי, תשכ"א, עמ' 134–138.

3. מחיי הלשון העברית, סדרת מונוגרפיות (אברהם מאפו, מנדלי

אֱמֹנֹן וְאִמּוֹ נִעְמָה מִסְתַּתְרִים וּמִתְחַפְּשִׁים לְאֲנָשִׁים
פְּשׁוּטִים, כִּדִּי לְבָרֶחַ מִקְנָאָתוֹ וּשְׁנֵאָתוֹ שֶׁל עֲזָרִיקָם בֶּן
חֲגִית. אֱמֹנֹן הוּא נֶעֱרַר יָפָה וְאִמִּיץ. הוּא נֹלָחַם עִם כְּפִיר
וְיָכוֹל לוֹ, וּמִצִּיל אֶת תָּמָר בַּת יְדִידָהּ. אֶהְבָּה מִתְרַקֶּמֶת
בֵּין תָּמָר וְאֱמֹנֹן. אֶךְ כָּלָם נִגְדָּם. כִּי יְדִידָהּ אִינוֹ יוֹדֵעַ
מִיְהוּ אֱמֹנֹן, וְהוּא מֵאֲמִין כִּי עָלָיו לְקַיֵּם אֶת הַבְּרִית,
וּלְחַתֵּן אֶת בָּתּוֹ עִם בֶּן יְדִידוֹ שְׁנַעְלָם. בְּסוּפּוֹ שֶׁל הַסֵּפֶר
נוֹפֵל גַּם אֱמֹנֹן בְּשֶׁבִי פְּלִשְׁתִּים. הֵם מוֹכְרִים אוֹתוֹ לְעֶבֶד
לְיוֹנִים בְּנֵי הָאֵי כַּפְתּוֹר, וְשָׁם הוּא נִפְגָּשׁ עִם אָבִיו, שֶׁלֹּא
הַכִּיר אֶתֶּם מֵעוֹלָם.

(וְהִסּוּף? נָא לְבַקֵּשׁ מִהַמְּחַבֵּר לָתֵת אֶת סִיּוֹם הַמַּעֲשֶׂה).

צילום קטע (עמ' 31) מעלילת הספר "אהבת ציון" לאברהם מאפו
בסדרת המונוגרפיות (ה') מחיי הלשון העברית.

הודפסה הפעם לא בעיתון, שחייו בני-יום, כי אם בספר המשמש
חומר קריאה לתלמידים במשך שנים רבות.

אך מה נלין על כגון אלה פשלפנינו גם מתקני תנ"ך?

וְנִמְלֶכֶת שֶׁהִיא וְנִכְלָמָה

יום אחד בקראי בספר ירמיהו פרק כב נתקלתי בפסוק
(כב) שעל-פי גירסא דינקותא נדמה לי מוטעה.
והרי הפסוק לפניכם:

**כָּל-רֹעֶיךָ תִּרְעָה-רוּחַ, וּמֵאֲהַבֶיךָ בִּשְׂבִי יֵלְכוּ,
כִּי אִזְ תִּבְשִׁי וְנִמְלֶכֶת מְכַל רָעָתְךָ:**

ידועים לנו מקרים רבים של "כתיב" ו"קרי" בתנ"ך (רובם
מסומנים), ובמאמרים רבים הוצעו שינויי נוסח וכתיבים שונים
מן המקובל (טור-סיני, למשל), אך עד כדי תיקון בגוף הטקסט
לא הגענו⁴.

עיינתי אפוא במספר הוצאות, ביניהן בתנ"ך הוצאת "עדי"

מוכר ספרים) בעריכת שמחה רוז, ירושלים, הוצאת ברית עברית עולמית,
תשל"ג, עמ' 31.

4. ור' גם חנוך ילון: "ספרי תנ"ך מתוקנים — ועוד ידם נטויה" בפרקי
לשון. ירושלים, מוסד ביאליק, תשל"א, עמ' 206–211.

עפ"י כתב-יד לנינגראד וכן בתצלום "פתר ארם-צובא" ובכולן,
כצפוי, מצאתי את הנוסח המסורתי:

כָּל־רַעֲיָךְ תִּרְעָה־רוּחַ וְנִאֲהָבֶיךָ בִּשְׂבִי יִלְכוּ
כִּי אִזּוּ תִבְשִׁי וְנִכְלַמְתָּ מִכָּל רָעָתְךָ:

אף-על-פי-כן בדקתי גם תרגומים של פסוק זה לשפות שונות
(גם עתיקות) — ובכולם תורגמה הגרסה: "וְנִכְלַמְתָּ".
אמרתי "טעות מגיה היא", וודאי תוקנה במהדורות
הבאות⁵. וכאן נכונה לי הפתעה: בדקתי חמש מהדורות (לאו
דוקא עוקבות) והשגיאה — בעינה.
כאמור, הנחתי שטעות זו — "וְנִכְלַמְתָּ" — של המגיה
היא, ושעינו הפוחנת של המביא לדפוס אף היא נכשלה לצערי.
אלא שגם כאן ציפתה לי הפתעה: גם המפרש נגרר אחרי
הטקסט השגוי שבדפוס ופירש: נמלכת = התחרטת.

* וְנִכְלַמְתָּ / הִתְחַרְטַת.

רבבות תלמידים למדו מספרים אלו, מאות מורי תנ"ך
לימדו טקסט זה, אך אלה גם אלה, התעלמו מהנאמר (פסחים
קיב ע"א) "וכשאתה מלמד את בנך — למדהו בספר מוגה".

ל"המתקת הגלולה" אביא מובאה מן התנ"ך כפי שהיא

5. תורה נביאים כתובים (מפורשים על ידי א"ש הרטום וערוכים בידי
פרופ' מ"ד קאסוטו), תל-אביב, הוצאת יבנה, מהדורה V, תשי"ח, עמ' 75.

הודפסה בתלמוד הירושלמי: גם פאן נפלה שגיאה — טעות
סופרים — שקל להתחקות על שורשיה.

עירובין כב:ב רב אמר באמרין . וטבואל אמר
בעברין . באן דבר שאמרין כספין לה אבר . באן דבר מעברין באזה עיברה .
הבן הננין אין זכרמן על דבר עד שיאווהו לאדו . רב אמר יאווהו וטבואל
אמר יעזחו . באן דבר יאווהו אך בואה נאות לבס . באן דבר יעזחו לדע' לעוף
אח יעף דבר . תבן תמנן לפי אידהן טל גרם . רב תמי אידהן . וטבואל חני

אלא שכאן נפלה שגיאה — טעות סופרים — שקל להתחקות על שורשיה:

לעוף אח יעף דבר (במקום "לעות אח יעף דבר", ישעיהו נ:ד).

זראה צילום כ"י לידן (Leiden, Cod. Scal. 3):

לעוף אח יעף דבר הסופר אמנם תיקן את השגיאה, אך

המהדיר (של דפוס ויניציאה) לא השגיח בתיקון והשאיר את ה"ף" במקום ה"ת".

* * *

* הקטע המצולם לקוח מתוך: בן-ציון פישלר, "מי מפחד משגיאות? על
טשטוש גרוניות, חילופי ס/ש ושיכול אותיות". פמנחה לקודש,
אסופת-מאמרים על לשון ועל הנחלתה, ירושלים, המועצה להנחלת הלשון,
תשל"ט, עמ' 93.

בהקדמה סיפרנו על מקרי תרגום לא מוצלחים שרק ברגע
האחרון נמנעה הנצחתם בדפוס. במקרים לקמן נביא דוגמות
שהמזל לא שיחק להן.

דרך השושנים

בירושלים, ברובע המוסלמי, נמצאת "דרך הייסורים", שלפי
המסורת הנוצרית צעד בה ישו בדרך לצליבתו. Via Dolorosa
מהמלה הלטינית Dolor (= כאב). אולם אצל רבים ובעיקר
דוברי Judesmo (בפי העם: לאדינו) נתפס הצליל Dolorosa כ-
De la Rosa (= וֶרְדָּה, ובפי העם: שושנה) בשפה
הספרדית-יהודית, לשון המדוברת לא מעט בירושלים: "של
השושנה".

לא ייפלא אפוא, שפה ושם נשמע: "אתמול טיילתי עם
דודי מאמריקה ברחוב השושנים", או "פיקרתי בפנסיות לאורך
דרך השושנים" ועוד.

עד כדי כך קונה לו תרגום מוטעה זה שבייתה בקרב הקהל,
עד שחברה מסחרית המפיקה משחקים לילדים אף הנציחה
טעות זו ואחת המשימות של המשתתפים במשחק היא להגיע
ל"דרך השושנים"⁶.

6. תודתי לבתיה ולחיים רבין על שהביאו לשימת לבי משחק זה.

הגבעה הצרפתית

ומקרה נוסף, ושוב בירושלים רבתי.

השכונה הצפונית שבהמשך לרמת אשכול נקראת בפינו ונרשמת במפות למיניהן: "הגבעה הצרפתית", וזאת על-פי השם הלועזי French Heights או French Hill.

מי הוא זה ואיזה הוא French זה?

כאן נחלקות הדעות.

יש הטוענים שהגבעה וסביבתה נרפשו במאה הקודמת ע"י מסדר צרפתי שעמד לבנות שם מנזר ולכן: "הגבעה הצרפתית". על "בית ההבראה" שנבנה שם (פביכול), ר' נספח ב', עמ' נ. ויש השוללים טענה זו ומסבירים שהגבעה נקראת ע"ש המצביא Sir John French שלחם בירושלים (בזמנו של הגנרל אלנבי) בקרבות נגד הטורקים. ולכן יש לכנות גבעה זו: גבעת פרנץ'.

ניסיתי לבדוק מפות (ערבית ואנגלית) של אזור זה, שקדמו לכניסתו של אלנבי לארץ ישראל: הגבעה אמנם מופיעה בהן אך ללא ציון שם.

עוד הויכוח נטוש והנה צצה סברה חדשה: הגבעה קיבלה את שמה מסרן A. C. French ששימש במטהו של הגנרל אלנבי ובנה לעצמו בית על גבעה זו.⁷

7. ר' דוד עמירן, ירושלים הבנויה — קווי היסוד בהתפתחותה של ירושלים 1960–1985, ב"אריאל", כתב-עת לידיעת א"י, מס' 43 (תשמ"ו, מרץ 1986), ושם בנספח עמ' 69, הערה 44:

"גבעת שפירא ידועה בשמה העממי כהגבעה הצרפתית שהוא סירוס הסטורי. על גבעה זאת, ליד חורשת האורנים הפולטת בְּנָה Captain A. C.

וכך אנו מדברים היום על הגבעה הצרפתית (לרבים זה מזכיר את "גבעת נפוליון" על-יד עכו), וזאת עד שישתרש שמה החדש של השכונה "גבעת שפירא" (ע"ש השר חיים משה שפירא, ממנהיגיה של התנועה הציונית-דתית "המזרחי").

*

שני המקרים דלעיל, "דרך השושנים" ו"הגבעה הצרפתית" לא באו אלא לפלס לנו דרך לדוגמה השלישית והעיקרית בחטיבה זו.

נחל אגוז ועמק יהושפט

השכונה המקשרת את ירושלים המזרחית (מסביבת מוזיאון רוקפלר) עם משרדי הממשלה שממול גבעת שפירא, נקראת בפינו ואדי ג'וז ובשמה החדש: נחל אגוז.

הבה נתבונן מעט על תולדות שמות המקום וסביבתו. הגיא שמצפון לעיר דוד נקרא במקרא נחל קדרון והוא שימש בתקופות שונות כציון גבול: מחוץ לתחום. כך אפשר להבין את הזהרתו של שלמה המלך: "והיה ביום צאתך ועברת את-נחל קדרון ידע תדע כי מות תמות" (מ"א כ, לז) ואת הפיכתו של הנחל למקום טומאה "ויבאו... לטהר ויוציאו את כל-הטמאה... לנחל-קדרון חוצה" (דה"ב כט, טז) וכן "ואת כל-המקטרות הסירו וישליכו לנחל קדרון" (דה"ב ל, יד) ועוד.

French ששימש בזמנו ראש המטה של גנרל אלנבי, בית ולכן נודעה כ-French Hill. השם הנפוץ 'הגבעה הצרפתית' מקורו באי הבנה.

אין אנו יודעים מתי התחילו לקרוא גם לחלק העליון של נחל קדרון — הוא ואדי ג'וז — עמק יהושפט. ברור הוא שכבר במאה הרביעית השתמשו הנוצרים בשם זה, ובדקר⁸ בספרו, שיצא ב-1876, מציין: The name Valley of Jehoshaphat is of early origin, having been already applied to this valley by the venerable pilgrim of Bordeaux.

"הצליין המכופד" ביקר בירושלים בסביבות 333 ורבים הספרים הטורחים לציין את עלייתו לרגל לארץ הקודש (אף אחד מהם אינו מכנהו בשמו): כולם מדברים על עמק יהושפט ומרבייתם מדגישים את הקשר המיוחד של היהודים לעמק זה⁹. ואמנם המסורת שרוחה בעם, שהמתים עתידים להישפט בעמק זה על-פי הפתוב "וקבצתי את-כל-הגוים והורדתי אל עמק יהושפט ונשפטתי עמם שם" (יזאל ד, ב), הפכה אותו

8. K. Baecker, *Jerusalem and its Surroundings*, Handbook for Travellers. Leipsic / London 1876; Jerusalem Carta (reprint) 1973, p. 99.

9. [הגמון גאלי Évêque gaulois שפיקר פאן ב-670] Arculf. *Précédé de l'Itinéraire en Terre Sainte du Pèlerin de Bordeaux*, Delmas, Bordeaux 1891, p. 17. ...en allant de Jérusalem à la porte Orientale, pour faire l'ascension de la Montagne des Oliviers on trouve la vallée dite de Josaphat...

Le Vicomte de Chateaubriand. - Itinéraire de Paris à Jérusalem. Paris 1856, p. 255.

—Itinéraire... (Nouvelle Edition) Ganières Frères, 1860.

—Itinéraire... Tours 1871, p. 224/25, 245.

—Journal de Jérusalem (Notes Inédites publiées par Moulinier Outrey) Librairie Classique, Eugène Belin, Paris 1950, p. 129-30

למקום קבורה ליהודים עשירים שהאמינו שיגיעו לכאן באחרית
 הימים ב"גלגולי מחילות" וביפרו "להימצא" בו מלכתחילה.
 עתה לפנינו שמות אלה: השם הערבי "ואדי ג'וז" (ללא
 מקור קדום). "עמק יהושפט" (מהמקרא ולאורך כל התקופות).
 והשם הלועזי¹⁰ (מתועד מהמאה ה-IV ואילך):

Valles Josaphat

Valle di Giosafat

Valley of Jehoshaphat

פיין שג'וז בערבית מובנה אגוז, החליטה ועדת השמות
 הממשלתית שעל-יד משרד ראש הממשלה, בישיבת המליאה
 מס' 187, ב-21 בפברואר 1968, להסב את שמו של העמק
 ל"נחל אגוז".

אולם השערת היא, שאין ואדי ג'וז אלא קיצורו של
 ואדי ג'ושפט שהוא עמק יהושפט, ללא כל קשר לאגוז:

Valles Jos[aphat]

Valley of Jos[aphat]

Valle di Gios[afat]

10. נציין כאן כמה מהמפות, שבהן עיינו:

Plan of the Town and Environs of Jerusalem, James Wyld,
 Aldrich & Symonds על פי הרישומים של Geographer to the Queen
 Wady Yehoshaphat (1841):

Ordnance Survey of Jerusalem, Captain C. W. Wilson, 1864–5

Wady al Jos

Plan of the Town and Environs of Jerusalem, (על פי הרישומים של
 Van de Velde, Dr. T. Tobler 1858)

Wâdy el-Jôs

הנחתי זו מקבלת חזוק גם ממקור אחר: הפוטנאים, שאתם שוחחתי, טוענים שאין — ולא היו — גידולי אגוזים בנחל הזה. ועוד מקור: בספר "ארצנו" ¹¹ מאת זוטא וסוקניק אנו קוראים:

"החלקים השונים של הנחל [קדרון = הוא עמק יהושפט] נקראים אצל הערבים בשמות שונים ואדי-אל ג'וז, ואדי-אל-עקבא וכו'..."

מן הדין אפוא להחזיר עטרה ליושנה ולכנות עמק זה בשמו הקדום, המקורי והמקראי: עמק יהושפט.

*

כאן המקום לציין קוריוז: קארל מרקס, שהתפרנס מפתיבת רשימות ל-New York Daily Tribune, פרסם ב-15 באפריל 1854 מאמר על אוכלוסית ירושלים וכך הוא מתאר בו את היהודים ואת משיכתם לירושלים:

...The Jews however are not natives, but from different and distant countries and are only attracted to Jerusalem by the desire of inhabiting the Valley of Jehoshaphat, and to die on the very place where the redemption is to be expected.

ובתרגום: ...אולם היהודים אינם ילידים, אלא (באו)

11. ארצנו, ספר מורה דרך בארץ ישראל ובארצות הגובלות בה, חלק א', ירושלים וסביבותיה, ח"א זוטא ול' סוקניק, ירושלים, הוצאת "ועד הצירים", (תר"ף?) עמ' 136.

מארצות שונות ורחוקות, והם נמשכים לירושלים על-ידי הרצון
לישב את עמק יהושפט ולמות בעצם המקום שהגאולה צפויה
בו.

* * *

70. THE MANDATE FOR PALESTINE

24 July 1922

[Great Britain, *Parliamentary Papers*, 1922, Cmd. 1785]

ART. 4. An appropriate Jewish agency shall be recognised as a public body for the purpose of advising and co-operating with the Administration of Palestine in such economic, social and other matters as may affect the establishment of the Jewish national home and the interests of the Jewish population in Palestine, and, subject always to the control of the Administration, to assist and take part in the development of the country.

The Zionist organisation, so long as its organisation and constitution are in the opinion of the Mandatory appropriate, shall be recognised as such agency. It shall take steps in consultation with His Britannic Majesty's Government to secure the co-operation of all Jews who are willing to assist in the establishment of the Jewish national home.

צילום סעיף 4 מתוך מסמכים הדנים במנדט הבריטי בארץ-ישראל.

הסוכנות היהודית

אחת הקביעות הלא-מוצלחות, שתוצאתה בכייה לדורות, היא המונח "הסוכנות היהודית" (ואין אני מתכנן לתפעולו של מוסד מכובד זה דוקא, המושך אליו את חצי הפיקורת...).
ב-2 בנובמבר 1917 פרסם שר החוץ הבריטי הלורד ג'ימס בלפור גילוי דעת (המוכר כ"הצהרת בלפור"), שבו הביע את עמדת ממשלת בריטניה על הקמת בית לאומי לעם היהודי בא"י (פלשתינה): "ממשלת ה"מ מביטה בעין יפה על הקמת בית לאומי לעם היהודי בא"י (Palestine)".
ב-24 ביולי 1922 אישרה מועצת "חבר הלאומים" את המנדט הבריטי על א"י על יסוד הצהרת בלפור.

וזו לשון סעיף 4:

Art. 4: An appropriate Jewish agency shall be recognized as a public body for the purpose of advising and co-operating with the Administration of Palestine...

בפירוש: *an appropriate Jewish agency*

הנה אומר איזו שהיא סוכנות, לשפה, או: משרד, מוסד פלשהו, בלא כל ידוע.

ואמנם ב"הציונות"¹² אנו קוראים:

[4] "באות פוח מתאמת של היהודים (סוכנות יהודית) תופר כמוסד פומבי שתעודתו ליצץ את הנהלת א"י...".

12. הציונות, אוצר התעודות הפוליטיות בצירוף מפתחות, ח' מרחביה, ירושלים, "אחיאסף", (תש"ד), עמ' 210.

וכן: ב"עשר שנים של מדיניות ארצישראלית"¹³ כתוב
בסעיף ד': "סוכנות יהודית מתאימה תופר כמוסד ציבורי
שתעודתו לייעץ להנהלת א"י..."

אף "האנציקלופדיה העברית" מצטטת:
"סוכנות יהודית (Jewish Agency) [בטעות ב-A גדולה =
Agency] נאותה תופר כמוסד ציבורי שתעודתה לייעץ את
ממשלת פלשתינה (א"י)..."

אפשר לראות כאן בבירור שממשלת ה"מ לא התפונה
להקמת מוסד שגם את שמו היא קבעה: הסוכנות היהודית.
אדרבא, הבחירה הייתה בידינו: פנסת ישראל, חבר נאמנים, ועד
צירים, המוסד העליון, המועצה הלאומית ועוד ועוד.
אלא שלא במתרגמים האשם, אלא באלה שלא קראו את
ההצהרה במקורה והתחלף להם Jewish agency (= שם כללי),
בקביעה לכאורה של האנגלים The Jewish Agency (= שם
עצם פרטי).

אך את הנעשה אין להשיב.
וכך סובלים ראשיו של מוסד זה ועובדיו — בעיקר בחו"ל
— משום שריח של "סוכנות זרה" (foreign agency) נודף
ממנו.

13. עשר שנים של מדיניות ארצישראלית, מ' מדיני, ת"א, הוצאת
"הארץ", תרפ"ח, עמ' 217.

הַצִּיּוֹנִיזְם

אוצר התעודות הפוליטיות

בצירוף מסתחות

אסף. סידר וערך

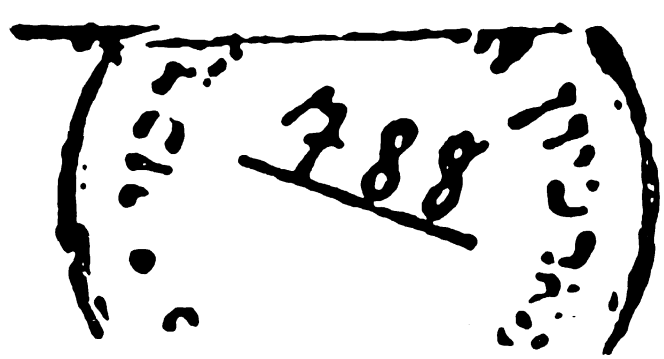
מרחביה

הקדמה מאת ד. בן-גוריון

4. באות-כוח מתאמת של היהודים (סוכנות יהודית) תוכר
כמוסד שומכי, שתעודתו ליעץ את הנחלת איי ולסעול יחד אתה
בענינים הכלכליים, תחברתיים והאחרים, עד כמה שהללו יכולים
לנגוע בהקמת הבית הלאומי היהודי ובאינסרסים של הישוב
היהודי בארץ, וכן לסייע ולהשחתך בהתסתחות הארץ, בהתחשב
תמיד עם השגחתה של הממשלה.
ההס, הציונית, כל זמן שהיא לדעת מ. המאנדאט מאורגנת
ומורכבת באופן מתאים תיחשב לבאות-כוח כוו. היא תאחו
באמצעים, תוך חתיעצות עם מ.ה.מ. מלך בריסאנית, כדי לרכוש
את השתתפותם של כל היהודים, הרוצים לעזור להקמת הבית
הלאומי היהודי.

תרגומו של סעיף 4 (לעיל, עמ' טו) לפי הציונות: באות פו ח

מתאמת

עשר שנים

של

מדיניות ארצישראלית

מאת

מ. מרדכיני

סעיף ד' .סוכנות יהודית מתאימה תוכר כמוסד צבורי. שחפודתו ליצן
את הנהלת ארץ ישראל ותחת השגחתה יעזור חסד להתפתחות
הארץ .
ההסתדרות הציונית כל זמן שארגונה חזקה. לדעת הממשלה
בעלת המאגדאס. תהא מתאימה. - תוכר בתור סוכנות כזו. היא
תעשה צעדים. בהתיעצות עם ממשלת הוד מלכותו. להבטיח את
השתתפותם של כל היהודים הרוצים לסייע ביסוד הבית הלאומי
העברי.

תרגומו של סעיף ד' לפי 10 שנים של מדיניות ארצישראלית:

סוכנות יהודית מתאימה.

הלב העברי / לב העברי / לב העיברי

בטיול סביבתי של שכונתנו (קוממיות) הסבירה המורה לתלמידה שעליהם "לחצות את רחוב הלב העברי ולעלות ברחוב חובבי ציון עד...".

המורה טענה טעות גרירה: לב העיברי = הלב העברי. אך לא על כך פאתי להצביע.

טוב עשתה עיריית ירושלים שהנציחה את הרב עקיבא יוסף שלזינגר (1837–1922), בקריאת רחוב על שם אחת מיצירותיו הדנה בצנאתו של ר' משה סופר (חת"ם סופר). פונה רצויה. אך אליה וקוץ בה. ר' עקיבא יוסף שלזינגר ז"ל קרא לספרו לב ה'ע'י'ב'ר'י' (ביו"ד אחרי העי"ן). רמז לשמו הוא: עקיבא יוסף בן רבי יחיאל.

אך המתקנים — תיקנו. וחבל.

*

צילום שלט הרחוב שאינו תואם את שם הספר, שעליו הוא נקרא.

ספר לב העיברי

חלק ראשון

גמ

זהו פירוש על צוואת רבינו הגדול רבן של ישראל ודכבה-ג
מיס משה סופר איל
בעל המחבר שיה יהים סופר על ארבעה חלקי שיע

א) על מקרה דומה של עיול מוטעה, שמקורו בפליטת
קולמוס(?), סיפר לי ספרן בחו"ל: ספרו של אברהם דבלמש (ר'
צילום עמ' כב) נרשם בקטלוג ספריית המכללה פ"מקנה
אברהם" במקום "מקנה אברם".
ואולי לא קרא הרושם את המבוא שבו הסביר המחבר,
ששכל את בניו, את החלטתו ואת נימוקיו לבחירתו זו:
"והנה אנכי הולך ערירי ולא יאיר עוד נרי

על כן לא קראתי שמי אברהם כי אם אברם".

ספר דקדוק שחבר חזקם

המלם הפילוסוף האלהי המפורסם ברצנים זה כמה סגיס יוסב על כסא
ההוראות למופת ולאות כמִהֲרֵ אברהם דבלמם יצו אשר בו כלל כל •
סגסני וענפי ונופי מלאכת הדקדוק במעט הכמו ורז האיכות
בסדר ובסלמות אים על ידו לרגליות • מכל אשר היו לפנת
במלאכה הזאת כי הראסונים אקפו בחפניהם הרבה •
ועלה ארבה ימי הוסוף ומי גרעית מידין סלא כסדרן
ומוכפין סללז כהלכתן והחכם יצו הסקין בעימנו
ובסכלו הזמרן וחבר זה הספִי הנותן אמרי
ספר ופתח בו חִסְרֵי אשר כמעט יונכנו
עמנו היו סגורים כי המפתחות היו
אבורים ולהכנס בו אינם יכולים
ותסארת סוגרת ומוסוגרת וא
אסת נעורים • לבן בסדה
צפקה הנצרה ואין
מושיע לה ער סקם
מארי דחקלא
הוא הסדה
ואמר
קנה אברם בסכלו הדק
: והרם • ולכן קרא סמו מקנה אברם :

צילום שער הספר מקנה אברם לאברהם דבלמש.

(ב) על כתיב וקרי תמוהים ראה גם:
אברהם ברלינר, "שמות ספרים עבריים", בכתבים
נבחרים, פרק ב', מוסד הרב קוק, ירושלים תש"ט, עמ'
141–161 (ובעיקר: מחברת/במחברת [151] ראשון
לציון/לציון [152]).

(ג) וכן: יצחק אבינרי, "על עיוותי מילונים", "לשוננו לעם",
מחזור יז, קונטרס קסד–קסה, אדר–ניסן תשכ"ו (ובעיקר:
בְּחִנּוּת/בְּחִנּוּת [61]; הַנְּעָדָה/הַנְּעָדָה [65]; הַנְּרַחֵת/הַנְּרַחֵת
[66/65]).

(ד) לפני שנים, ברדתי מירושלים לת"א, לכוס קפה ואבקת
רכיל עם המשוררת נעמי שמר, שגרה אז ברח' פילטמור,
נוכחתי לדעת שהקדמוני ב־40 דקות. בתוך פדי פילוי הזמן
נזכרתי בדבריה: "לך איני צריכה להספיר שזה רח' פילטמור*
ולא פלטימור, כדעת רוב שכניי".

החלטתי לערוך ניסוי. התרחקתי מרחובה ושאלתי עובדי
דרך: איפה רחוב פילטמור? מתוך 36 נשאלים 7 ענו: הראשון
ימינה ובפנייה השנייה שמאלה. היתר השיבו: אה! פלטימור?
הראשון ימינה...

*

* ע"ש "תכנית פילטמור". ב־1942 נתכנסה בניו־יורק, במלון
Biltmore, ועידה מיוחדת של ציוני ארה"ב, שתבעה את ביטול "הספר הלבן"
והדגישה לראשונה (במפורש) את תביעתה למדינה יהודית בארץ ישראל.
תכנית מדינית זאת, שפונתה ע"ש המלון שבו התקיימה הועידה "תכנית
פילטמור", אושרה אחר־כך ע"י ההסתדרות הציונית חכתה לפינוי (נוסף)
"תכנית ירושלים".

ומעניין לעניין שלא בדיוק באותו עניין:
 מן הדין שהחוקר, שיעסוק ביתר פרוטרות בעיולים מטעים
 ומוטעים, בעיוותי מובאות ובכתיבים תמוהים, ייתן דעתו גם על
 תופעות של שמות חריגים של ספרים.
 לדוגמה: ר' ישראל נג' ארה** (האם נקרא רחוב על שמו
 בעזה?) המשורר, שפיוטו "יה ריבון עלם" מושר בבתי ישראל
 בכל התפוצות, כתב ספר שפינהו "שוחטי הילדים". כיון שלא
 עסק בספרות פלשית או בעולם הפשע — תמוה השם שבחר בו.
 [טוב שלא מצא את דרכו אל מקטרגי ישראל, שהיו עושים
 מטעמים מן המטען הרגשי שבצירוף שתי מלים אלה, והיו
 מוסיפים עוד נדבך לעלילות הדם].
 ובמה, באמת, עוסק הספר? הלכות שחיטה. והשם? פדי
 להצביע שדיני השחיטה הוספרו בשפה כל כך פשוטה וברורה
 שאפילו ילדים יכולים להבינם...

*
 * *

זוטות

לא נדון כאן בפרוטרוט על המקרים מסוג:
 1. ח פ ין שנתפסה הפין = ה + פין ומכאן פ ין —
 פ י נ ים כגון: "הפין והפורנה טמאים" (פלים יא, ד), ו ח ף —

** ר' ישראל בר' משה נג' ארה (1555–1628) נדד ממקום למקום, אך
 חי בעיקר בדמשק ובצפת. בערוב ימיו שימש רב בעזה ובה נפטר.

ח פ י ן , פגון: "כדי לעשות ממנו חף" (שבת ח, ו);
 ח ד ו ת / ד ו ת פגון: "החדות שבבית ומנורה בתוכו" (אהלות
 יא, ח) והן "התוקע לתוך הפור או לתוך הדות" (ראש השנה ג,
 ז); או ח ס ח ו ס / ס ח ו ס פגון: "נפגמה אוננו מן החסחוס"
 (בכורות לו ע"א) אך גם "פל הנאכל... וראשי כנפים
 והסחוסים" (פסחים ז, יא).

ולא על אלה מסוג:

2. ל י ס ט י ס / ל י ס ט י ס (מיננית: lestes) = גולן, שודד
 (ביחיד), המופיעה בתלמוד (בדפוסים) כ'ליסטין' או 'ליסטים'
 (ביחיד) פגון: "ליסטים מזויין גולן הוא" (בבא קמא נו ע"א) או
 "...בליסטין מזויין" (בבא מציעא מג ע"א). לימים ראו בזה
 צורת רבים, פגון: "שדה שקצרוה גוים, קצרוה ליסטים (פאה ב,
 ז); או "פגעו בהן ליסטים" (עבודה זרה כה ע"ב), שאפשרה
 יצירת שם מופשט ליסטיות / ליסטות פגון: "...לשני אחים
 תאומים בעיר אחת: אחד מינוהו מלך ואחד יצא לליסטיות"
 (סנהדרין מו ע"ב); או "כל שאינו מלמד את בנו אומנות מלמדו
 ליסטות (ס"ד אלא פאילו מלמדו ליסטות) (קידושין כט ע"א),
 וזאת במקביל לפועל שנוצר מליסטים = ל ל ס ט ם: "ויוצא
 לפרשת דרכים ומלסטם" (סנהדרין עב ע"א).

ב ל ו ם / ב ל ו ם (גיזרון לא ידוע) המופיע פעם כבלום
 פגון: "רבי עקיבא אוצר בלום" (גיטין סז ע"א) ופעם כבלוס:
 "דומה לאוצר בלום" (בבא פורא נח ע"א).

ואף לא בתופעות פגון:

3. "קול קורא: במדבר פנו דרך" — קריאה
 המתבקשת מן הטעמים ומן התקבולת (יש' מ, ג): "קול קורא

במדבר פנו דרך ה' ישרו פערבה מסלה לאלהינו, ש'חזרה'
 אלינו בהשפעת הנצרות
 פקול קורא במדבר: (לפי מתי ג, א-ג): "בימים
 ההם בא — — — ויהי קרא במדבר יהודה לאמר — — —
 קול קורא במדבר פנו דרך ה' ישרו מסלוחיו" ומשמשת אף
 פקריאה פומבית, פרזה:
 "המפלגה יצאה פקול-קורא אל..."

אסיים "חטיפים" אלה פברפת המזון; וליחר דיוק:
 בשני מקרים, שמן הדין שנעיין בהם אף פי אין להניח שניישים
 את המסקנות.

פרפת המזון •

א. מגדיל / מגדול

התפילות שזורות פסוקים מן התנ"ך ויש מקרים שמהדירי
 סידור התפילה מצאו לנכון לציין את מקור הפסוק.

• תודחי לספריות מכון שוקן, היכל שלמה, מוסד הרב קוק, בית הכנסת
 ישורון ובית הספרים הלאומי ולעובדיהן, אשר אפשרו לי לעיין בעשרות
 סידורי תפילה, קונטרסי "פרפת המזון", צילומים של פתבייד, מיקרופילמים
 וספרי פרשנות, ולצלם מתוכם את הקטעים המובאים בזה.

כך בתפילת "הרחמן" לאחר 'מגדיל' ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו' (הלקוח מתהלים יח, נא) ושמקורו לא סומן, אנו מוצאים גם נוסח: "מגדול" בציון ([ב]ש"ב), פגראה: המקור נמצא בשמואל ב' [כב, נא].

במשך הזמן נשפח (אולי) מובנם של ראשי התיבות בש"ב (= בשמואל ב') ופירשוהו: "בשבת". וכך נשתרש המנהג להשתמש בנוסח מגדיל בימי חול, ואילו במגדול בשבת (ובחגים, בימי חול המועד, ובראשי חודשים, פגראה, פתוספת מאוחרת).

לעומת הטענה שאמירת מגדול מקורה בפירוש לא נכון של הסימון בש"ב (שראוהו פקיצור של "בשבת" במקום הנכון כביכול: "בשמואל ב'), מביאים פרשנים רבים אסמכתאות לאישוש פירושם הם. כדי שלא לדוש מחדש בכל הטיעונים, הבאנו — לנוחות הקוראים — את תמצית ההסברים, ההנמקות והפירושים פמובאים ב"שירותא דצלותא" (צילום, עמ' כח—כט).

המעיין פמובאות ימצא, שבהתחלה קבעו לאמור 'מגדיל' בימי חול ו' מגדול' בשבתות בלבד ורק פהוספה מאוחרת החילו את אמירת "מגדול" גם על חגים, חול המועד, ראשי חודשים, ובקהילות אחדות אמרוהו גם פמוצאי שבת, בסעודת פורים, בסעודת חתונה, בסעודת פרית מילה ואף בסעודה לכבוד סיום מסכת.

דעתנו היא, שחילופי הנוסחאות 'מגדיל/מגדול' נקבעו "לאחר המעשה": הנה אומר, בסידורים הקדומים הופיעו שתי

תקנה/

סדר ברכת המזון

שיירות דצולא

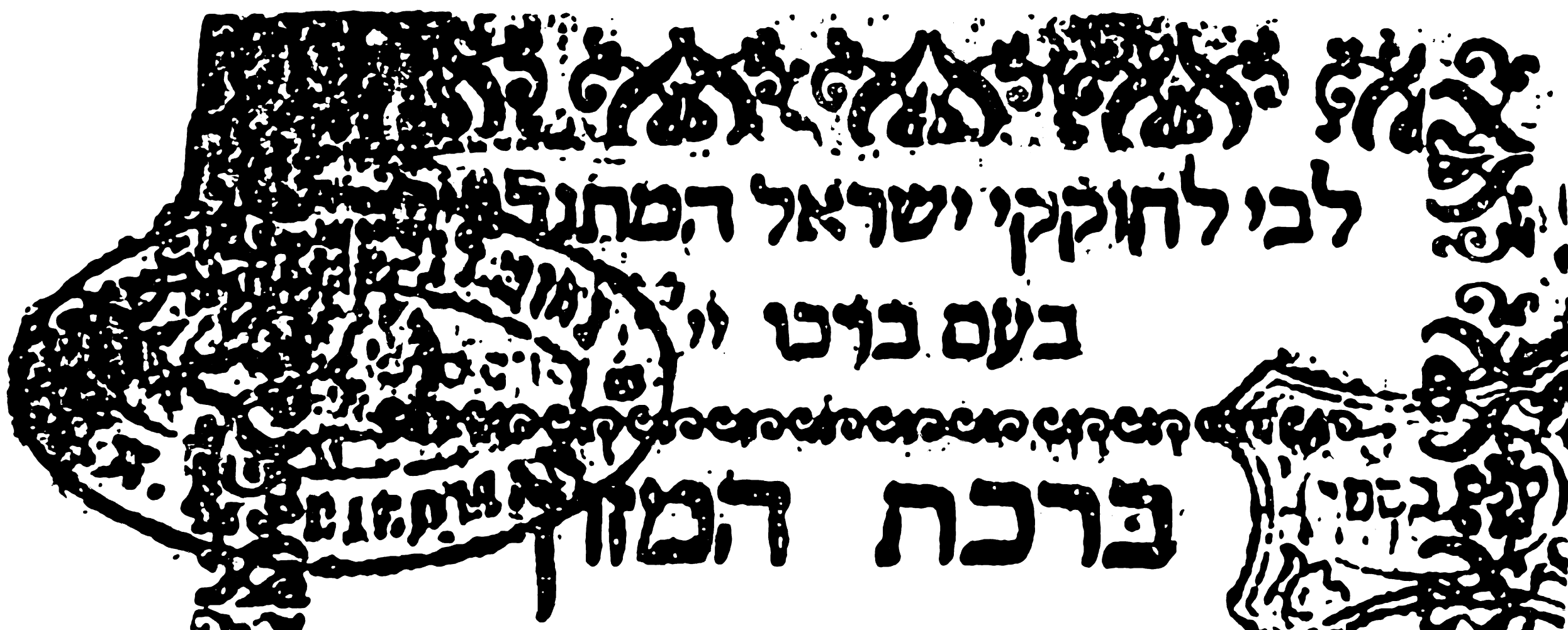
מגיל — מגיל: כבר דשו בו רוב מסדי סחורים בנגע להפחל שני מדרל ומגיל. גנסה לפלאות מההסרן שהשאירן לאחריים להגעד: קחד כל נעתיק דברי אבחרים המוסר אותם בשם רבותיה, וכר כולם לברכה ויל: ופילתי מרבותי כי בשבת יש לומר מגדל ישועות בחרה, ובחל מגיל, בירד. ויל הסעם מפני שהשבת הוא מלך גדול בנגד החל ומגדל הוא מלא בחרי, וחולם בחרי, הוא מלך גדול (הנועה גדולה כלשון הדקדוק והסעמים כידוע). ומגיל הוא חסר ירך וירך חורק בלא ירך הוא מלך קסן (הנועה קסנה). ועד — מגיל הוא בחרלים. (יחנא) ועדין לא היה חד מלי. ומגדל הוא בנביאים (שמאל בכ נא) וכבר היה מלי. ואותם הדברים מביא הדרי פשה בסימן קסס אות א בשם אבחרים. גם מהרין מביא ואת בשמן ומסירי בשם אבי סימנא מילנא חיל: ואני הכוחב שמעתי מאבא מורי רבי שמשון זיל — כימן לדבר: שבת אחדש קרא מקרא — כלומר, בשבת וחדש יש לקרות השסוק בגדל ישועות מלכ ועי, הכחב בנביאים שקורין סקרא ולא מגיל הכחב בכחובים. בסדר השלחן סודי נוסח אחרי — מגיל ישועות מלכ — גם לשבת וגם לחל.

בעל אליהו רבא מביא ההסבר של אבחרים בעיל. שפע מינה שנוטה כן לשנות כפי שמצינו בכל הסידורים. בעל פרי מגדים בקונטרס נותם מדים מביא בקשר לשוני זה: מי ש בשבת ויריס מגדל, המים בחריק, שמעתי בשם הגאון מוילנא זיל, ומגיל בסח'י כחריב בחרלים ואין קורין בכחובים בשבת מצא'יכ מגדל בחריק כחריב בשמאל שהוא בנביאים ומתקשה הוא זיל: ונעני ליי (לא ידעתי) — דאסר אין אורים פסוק מחרלים בשבתה הלא

אילים העמודים תקנה/ו מתוך סדר פרשת המזון פשוט

וחדש יש לוטר ממדל בחראי וסימנר קחדש ושבת קרא מקרא. רל כט שטתב נבביאים. — אותם הדברים ממש שצינתי מנהגין בשם אביו. אלא כהביאם סתם, ללא ציח פקד מוצאם וכמרי הבצל מטה משת שהבאם סתם ואחרי שסביא פיראן של אבחדהם מסיים הוא בקיצור: וסימן לדבר — שבת אחד קרא מקרא. ויש להדגיש, שהמהרין חי כטה דוחזת לפני בעל עטרת וקניט. כי העטרת וקניט היה תלמיד הבית והביח כבר מביא את הגוסס הקצר של ברכת הזוסח שסידר בעל סדר השלחן, שהיה צעיר הרבה ממהרין ראה ביה לסימן קצב בדיה וכל המסנה שצינתי לעיל בהעטרות לברכת הזן .

ובנוגע לראש חודש ש: בסדורים ציין — בשבת וריט, ראש חודש חוה'ים אומרים ממדול. הנהגה זו טעונה בירור: לראש חודש הבאתי לעיל המקור בפירושו של מהרין המביא זאת בשם אביו, וכרם לפרט. דברים אלה, ללא הזכרת מקור מוצאם מביא בעל אליהו רבא וכוהב: וכתבו אחרונים דייט וריח דינו כשבת וסימן — אחדש ושבת קרא בעל קיצור. גם המביא בסימן קטס אות א מביא זאת מתוך ציין המהרין הגיל שצינתי לעיל בעל קיצור שליה מביא הגמל לשבת כלבד. ובהולו של מועד: הרב הגיג (כשריש של סימן קטס אות ז וכן גרשם בסידור) מנדול לשבת וייט וריח כלבד וכן הריעביץ בסידור (המדפיסים שהרל סידר ייעביץ החדש הצינו בסוגרים. וחווה'ים) הפרטי מצד לנוסח זה גם בהולו של מעד מתוך ניפוס. דלא גרע מראש חודש" (קונטרס נוצם ממיים). בעל הערות לספר ליקוטי מהרי"א מביא בשם ספר חסד לאברהם שגם במוצאי שבת יש לומר מגדול וכן בסעודת בריית מיליגה בספר כף החיים מביא המחקר מנהג (הספדיט) לאמר גם בסעודת פורים סעודת חתונה ובסעודה לכבוד סיום מסכת כבודן שכוהם רצוה. אבל למעשה נהגין רוב עולם להגבילן — לשבת וייט וריח כלבד. כט שהחדש בסידורינו.

עם פי' מכפיק ומשביע כל רזון •

מזון הכינו גם חקרו חכם עדיף מנביא
וחזון נאמאן מחדר נתן שפירא גע •

גם לקטנו מוקדם סלחן • ה' יסמך סעודות • תושבנות
ל' ושיירות • לשקודם בשבת ל' סעודות • על לפס סעודות
גם למנא' שבת ללוות פ' לכה בשבת • סעודות סוכה
סנדל' הנאון מחדר שלמה ודיא אגל • גסכוא בפעמו
ונכבודו סנד' פידוש נסמך לסבין סודו • בו ידונו כל
סדורות • לסבין ולסכיל ולהורות • כל מנינו סנת קלות
נאמדות • ונמך נמור תסל ומירות • גם כי נלפסו
ז' כמס • פנים מפנים שונים • לא ראי ז' כנאי ז' סנד
ססוס טנהס כלס סין חלסים סעיות וקקשונים • לכן לס
פוסלים את הרשעים • גם כי ואלס חוסין • וכל לרכות
מה שלא סיס עד כה • נדפס פס • סלס סמס סעירות
ססלים סיוס מדים • כלס וימר פסוקים ורינים • ותקורי
ססלחן • לדעות למחכס כמס ולקדושת פולסן • גם קנור
ברכת פסון • מיוסד פל • אדגי • פו • לסנד בו קסנים וגם
לנדולים נלפה ססול לסוק סדור • נספס • סן כל סלס
סוסין ססכס ססלס • מחדר נפתלי • כוא סילס סלסס
סנות ססרי סמר • לזכות רכוס קסס • סנמסלים לסער
נמכר ירוססו מוהססו וירלו נסמט מיווירלו סלסכ' •
נדפס בו ניציאח נכית זואן נארה סנת

שסג
Coh' licentia de' Superiori

הנוסחאות (אך לא טנדו!) וכדי שלא לפגוע בנוסח זה או זה ייחדו לכל אחד מהם מקום וטעם — לעתו.

וכך אנו מוצאים באחדים מהסידורים את הנוסח 'מגדל' בלבד:

סדר ברכות פמנהג פ"ק איטאליאני, מנטובה, שנת תמצ"א, את דודי עמ' 2/1:

ספר המנהגים על סדר מעשה פראשית, אמשטרדם, שנת ואני חפתי עמ' 2/1:

סדר הקונטרסים, אינגנון, שנת פה תברכו את פני ישראל, עמ' 2/1:

סדר ברכות, Orden de Bendicione's, Amsterdam, Magnus, 5447 עמ' כ. ועוד ועוד.

ובאחרים — רק 'מגדל':

סדר התפלות מפל השנה, עם פירוש פלשון אשכנז, אמשטרדם, תס"ה עמ' קלה (ב).

פירוש התפילות והברכות, חיברו חר מן קמאי, רבנו יהודה פ"ר יקר נ"ע רבו של רבינו הרמב"ן נ"ע (עפ"י 3 פתבי יד) הוצאת מאור ישראל, ירושלים תשכ"ט, פרך ב' דף לה.

סדר ברכת המזון (עם פירוש מספיק ומשפיע כל רזון) הכינו וגם חקרו אחד מן הקדומים... רבינו נח שפירא, ויניציאה, שס"ג (הדפסה חדשה, ווארשא תרפ"ב), ועוד ועוד.

דוגמאות אלה של "מקבילות" מרשות לנו להניח,

שהמהדירים לא רצו לבחור בין נוסח א' לבין נוסח ב', והעדיפו להביא את שניהם בציון הערה: בש"ב (= בשמואל ב') על-יד "מגדול": וזאת פיין שהנוסח (מגדיל) מתהלים, היה ידוע לרוב המתפללים האדוקים ולא היה אפוא טעם (וצורך) להזכיר את מקורו.

ב. קדושה / גדושה

בברכת ירושלים הנוסח הנפוץ הוא¹⁴: "אל תצריכנו... פי אם לידך המלאה, הפתוחה, הקדושה והרחבה". ותמה.

מה ל"קדושה" בהקשר זה?

אם נתבונן היטב בַּרצף יָד + שמות התואר, נראה בעליל, שהפונה אינה ליד כי אם לכף היד בלבד, ואף זאת פמצינת פלי קיבול, מעין גורם משביר ומשפיע.

יתר על כן: לו היה שם במקור "קדושה" היינו מצפים לראות תואר זה — לפי כבודו המובנה — בהתחלת

14. על חילופי נוסחאות (מאלה המרחיבות: אלא לידך הטובה, המלאה, העשירה, השבעה, הפתוחה והרחבה; ומאלה המצמצמות: המלאה, הרחבה והנוראה) ר': Louis Finkelstein, "The Birkat Ha-Mazon," Jewish Quarterly Review XIX, pp. 211-261. גם דניאל גולדשמידט בהגדה של פסח, ירושלים, מוסד ביאליק, תשל"ז, עמ' 128 מציין: "בברכת המזון ובתפילת 'נשמת כל חי' רבו השינויים, וכל עדה נוהגת לאמרן לפי מנהגה הפתוב בסידור התפילה שלה. לפיכך לא נרשמו פאן השינויים". ובטקסט: "פי אם לידך המלאה הפתוחה הקדושה (נ"א הגדושה) והרחבה..." במחקרי תפילה ופיוט, ירושלים, מאגנס, תש"מ, אין הוא דן (פרט לפעם אחת, עמ' 161) בסוגיה זו.

הַאֲנוּמְרָצִיָּה, בַּמִּקְוָמוֹ הַטְּבָעִי, לִפִּי חֲשִׁיבוֹתָיו, וְלֹא "כֹּאחַד מִן הַשּׁוֹרָה".

הַנִּחָתִי הִיא, שֶׁלֹּא חִילוּפֵי נִוְסַח גְּרִידָא לִפְנִינֵנוּ, כִּי אִם טַעוֹת שֶׁקֵּל לְהַבִּין אֶת מִקְוֵרָה "הַקְדוּשָׁה" / "הַגְדוּשָׁה" הַמַּצְטַרֶּפֶת יִפָּה לְאַחִיוֹתֶיהָ: הַמְּלָאָה, הַרְחֵבָה וְכוּ'.

עֵינֵינוּ בַּעֲשָׂרוֹת סִידוּרִים מִהֶמָּאָה הַקּוֹדֶמֶת וּמֵהַתְּחִלַּת הֶמָּאָה שֶׁלָּנוּ מִסָּפֶק סִימוּכִין לְהַשְׁעֵרֶתָנוּ.

1. סִדוּר אוֹצֵר הַתְּפִלוֹת נִוְסַח סִפְרֵי הוֹצָאָה "רֵאשִׁים" וִילְנָה 1914 מִצִּיֵּין: כִּי אִם לִידֵךְ הַמְּלָאָה, הַפְּתוּחָה, הַקְדוּשָׁה (נ"א הַגְדוּשָׁה [כַּף!]) וְהַרְחֵבָה" וּבַהֲעֵרֹת נֹאמֶר:

כִּי אִם לִיְיָ הַמְּלִאָּה. הַפְּתוּחָה. הַקְדוּשָׁה (נ"א הַגְדוּשָׁה). וְהַרְחֵבָה.

לֹא פִּינְסָמוּ: הַקְדוּשָׁה וְהַרְחֵבָה. יֵשׁ נוֹרָכִין
וְהַרְחֵבָה, מִלִּשָׁן הַחֲלִמּוֹד לְמַחִיק לֹא יִנְדוּשׁ
לְנִדוּשׁ לֹא יִמְחֹק (כ"ב ס"ח ב'), וּפִירֵשׁ בַּעֲרוֹךְ עֵרוֹ
גִּדָּשׁ א' חוֹסֵפֶת שְׁעוּלָה לְמַעַלָּה מִן הַמּוֹדָה כְּמוֹ נִדִּישׁ;
אֲבָל לֹא מִלֵּאחִי גִרְסָא וְ נִשּׁוּס סִדוּר קִדְמוֹן:

נִוְסַח זֶהָ אֲנוּ מוֹצָאִים בִּ"סִדוּר אוֹצֵר הַתְּפִלוֹת" (אֲשַׁכְּנֹז),
הוֹצָאָה סִפֵּר, נִיּוֹ-יֶאֱרָק, תִּשְׁ"ו:

כִּי אִם לִיְיָ הַמְּלִאָּה. הַפְּתוּחָה. הַקְדוּשָׁה (נ"א הַגְדוּשָׁה). וְהַרְחֵבָה.

לֹא פִּינְסָמוּ: הַקְדוּשָׁה וְהַרְחֵבָה. יֵשׁ נוֹרָכִין
הַקְדוּשָׁה וְהַרְחֵבָה, מִלִּשָׁן הַחֲלִמּוֹד לְמַחִיק לֹא יִנְדוּשׁ
לְנִדוּשׁ לֹא יִמְחֹק (כ"ב ס"ח ב'), וּפִירֵשׁ בַּעֲרוֹךְ עֵרוֹ
גִּדָּשׁ א' חוֹסֵפֶת שְׁעוּלָה לְמַעַלָּה מִן הַמּוֹדָה כְּמוֹ נִדִּישׁ;
אֲבָל לֹא מִלֵּאחִי גִרְסָא וְ נִשּׁוּס סִדוּר קִדְמוֹן:

והנה לפנינו דוגמה לשבשתא בהתהוותה: בסידור בהוצאת
 "ספר" ניו-יארק נפלה טעות ובהערות צוין הקדושה
 פשהכונה (ר' גם נוסח ספרד) הגדושה. שגיאות מי יבין?
 2. הגיון לב (בו מטע להתפאר) מהמו"ל ר' צבי הירש
 עדלמאן עם ביאור מקור ברכה מר' אליעזר לאנדסהוט
 Königsberg, Samter 1845: "פי אם לידך המלאה הפתוחה
 הקדושה (נ"א הגדושה) והרחבה" ובהערות מצוין: "ובראבי"ה
 החדש * דף כ"ו פתיב שאפשר שהנוסחה הישרה היא המלאה
 הפתוחה הגדושה והרחבה פי אין לומר לפי צחות לשון הקודש
 הקדושה באמצע. ויש ראיה לזה מסידור הספרדי שנוסחו שם
 המלאה והרחבה העשירה והפתוחה".

ובראבי"ה הקדש דף כ"ו כתוב אפסר שהנוסחה
 הישרה היא הסלחה הפתוחה הגדושה והרחבה כי אין לומר לפי צחות לשון
 הקודש הקדושה באמצע. ויש ראיה לזה מסידור הספרדי שנוסחו שם המלאה
 והרחבה העשירה והפתוחה:

3. ברפת המזון, ויניציאה, שס"ג, דף יט:
 "פי אם לידך המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה".

* ראבי"ה (החדש) — רבי אליקים בן יהודה המילזאהגי (אליקים גציל
 סמילד או מהלזאק). חי בשנים 1760–1854; תרגם לעברית ופירש את ספר
 הזוהר; חיבר את "ספר ראביה" (אופן 1837) — השגות על ספרו של ר'
 יום טוב ליפמאן צונץ "הדרשות בישראל" ועל חיבוריו של שלמה יהודה
 רפפורט (שי"ר).

נקרא 'הראבי"ה החדש' להבדילו מן הראבי"ה = רבי אליעזר פרבי יזאל
 הלוי (ידוע גם בשמו "אבי העזרי"). אחד מחשובי הראשונים.

ובהערה: מהרר"י אש[פנוי] ל"ג [= לא גרס] לומר ב' חיבות
אלו

סדר ברכת הטוון יט

וְלֹא לִירֵי הַלְּוֹאֲתָם כִּי אִם לְיֹדֵךְ רַחֲמֶיךָ
הַקְּדוֹשׁ הַקְּדוֹשׁ הַקְּדוֹשׁ הַקְּדוֹשׁ הַקְּדוֹשׁ
נְכוֹשׁ וְלֹא נִפְלֵם לְעוֹלָם וָעֶד
מהר"י אש' ל"ג לומר
ב' סיבות אלו:

האם סבר שהתיבה "הקדושה" אינה במקומה אך חשש
להוציאה ולכן הוסיף לה את חברתה "הרחבה"? לאלהים
פתרונים.

4. הרב מנחם גוטמן, המעיד על עצמו שהוא נכד
הפעל-שם-טוב, סיפר לי:

"לרפנו בעש"ט היה סידור פתוב על קלף שכתב לו גיסו
רבי גרשון מקיטוב.

בתוך השמונה עשרה [ה'עמידה'] היו לו מספר דפים ריקים
שנהג לבחון בהם את טיבו של כל תלמיד מתלמידיו על ידי זה
שביקשו לבחור בברכה פלשהי ולרשום על ידה את שמו ואת שם
אמו.

וכך פעל המאזר עיניים מצ'רנוביל חתם את שמו: מנחם בן

מהרר"י אש' ל"ג לומר ב' חיבות אלו. הנה אומר,
מהרר"י אש' [פנוי] הוא אשפנוי רבי יצחק = האר"י [פנוי] של רבי
יצחק לוריא (1534–1572) לא גרס לאמור שתי התיבות המסומנות
בעיגול.

פילה על יד פרפת "ולירושלים" והפעש"ט שמח מאוד שבחר
דוקא בברכה זו...

והסידור התגלגל מיד ליד והגיע גם לרב צבי יחזקאל
מפלונסק שסיפר לאבי (הרב מיאסי) שבפרפת המזון פתוב
"לידך המלאה והגדושה".

ואמנם אבי וגם רפנים אחרים, שבאו לראות את הסידור
(וכל החפץ בכך היה צריך קודם לטבול במקוה) סיפרו שזהו
הנוסח שבסידור.

לימים נמכר הסידור לאדמו"ר הגדול רבי יוסף יצחק
שניאורסון מלובביץ' והוא נמצא עתה בידי האדמו"ר ר' מנחם
מנדל בברוקלין *

עד כאן דברי הרב מנחם גוטמן (ר' נספח ה', עמ' נד וכו'
צילום מכתבו המאשר את דבריו שבעל-פה).

5. גם ספר "ויעש אברהם" (עטרת זקנים), עמ' שנה (ר'
צילום) תמה על ש"אומריין הקדושה בין הפתוחה ובין הרחבה".
גם הוא מחזק את דברי הרב גוטמן בציינו, שהפעש"ט כתב
בסידור שלו: 'הגדושה'.

[אף כאן נפלה שגיאה בדפוס (קדושה/גדושה) ותוקנה
ביד...!] [ר' צילום בעמ' מז].

* * *

* פניתי לאדמו"ר מנחם מנדל מלובביץ' וביקשתי לשלוח לנו צילום
אותו דף שליחיו בארץ הודיעו לי שמבוקשי יתמלא.

הבאנו כאן שיבושים אחדים ובצדם הצענו — על פי מקור
הטעות ולפי הבנתנו — את תיקונם.

לאלה שאינם שוחרי "שבשתא פיך דעל — על" (שיבוש
פיך שנכנס — נשאר וקשה לשרשו) וגם לאלה שאינם ממקחיגי
"שבשתא ממילא נפקא" (שיבוש מעצמו ייפלט/יצא) יש כאן
הזדמנות של תיקון השיבוש ורחיקה מהמעשה.

* * *

פרק מקונטרס זה שימש נושא להרצאתי ב"קונגרס המדעי
העברי השביעי באירופה", ונציה, 1986.

צילום שער פרפת המזון, פראנקפורט דמיין, תנ"ו (1696).

אֲמַתֵּי אֲבִיחֶם יִתְּנוּ וְיַעֲקֹב בְּכָל הַ
מִכָּל כֶּן יִסְיֵךְ אֲרֻנֵּי כִלְטֵי יְהוָה הַ
בְּכָרִים שְׁלִימָה וְנֶאֱמַר אִמֶּן :

בְּכָרִים יִלְמְדוּ עָלֶיךָ וְעָלֶיךָ וְסִת
שְׁתִּיחָא לְמִשְׁמַחַת שְׁלוֹם וְנֶאֱמַר
בְּכָרִים מַעַם יֵא וְנֶאֱמַר מֵאֵלֶיךָ יִשְׁעֶךָ
וְנֶאֱמַר חֹד וְשָׁכַל טַב בְּעֵינֶי אֱלֹהִים :

וְנֶאֱמַר

וְנֶאֱמַר וְנֶאֱמַר
וְנֶאֱמַר וְנֶאֱמַר
וְנֶאֱמַר וְנֶאֱמַר

וְנֶאֱמַר

וְנֶאֱמַר וְנֶאֱמַר
וְנֶאֱמַר וְנֶאֱמַר

וְנֶאֱמַר

וְנֶאֱמַר וְנֶאֱמַר
וְנֶאֱמַר וְנֶאֱמַר
וְנֶאֱמַר וְנֶאֱמַר

וְנֶאֱמַר

וְנֶאֱמַר וְנֶאֱמַר
וְנֶאֱמַר וְנֶאֱמַר

וְנֶאֱמַר : וְנֶאֱמַר וְנֶאֱמַר
וְנֶאֱמַר לְמַחֲזֵה הַמִּשְׁחָה
וְנֶאֱמַר הַעֲלֵם הַכֹּאֵם
וְנֶאֱמַר יִשְׁעֶךָ מִלֵּם
וְנֶאֱמַר חֶסֶד לְמִשְׁחָה
וְנֶאֱמַר וְנֶאֱמַר עַד עַד
וְנֶאֱמַר שְׁלוֹם בְּמִחֲמֵי
וְנֶאֱמַר יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם הַ
עָלִים וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל :
וְנֶאֱמַר אִמֶּן :

צילום מתוך פרשת המזון, פראג, 1514.

ברכת המזון

דאש בענשן

נכמדג אעכנו ופולק

החבן איר און דרוקן לילא : וויט גיל וצור ברצות חול' דיליקוד בייה חול
חך דיה זווירות חן טייטש גחלן חדרסט גיטשעלט : דראין חן
ערסטן טייטש גחל' פיל געלט : דרוקן דו גיל חדר טוט בקלות :
דוון קיין ער סטאנט חוים דען פייטש קחן החבן : החב חך
איר חיינק טון דיקן : דער דיה דחן גואכט החט דוון
ויה וחל קעק זינן : ויט דעק חייגסטן חן גר טון :
פר וייכר חול' אירן דיה קיין אסון הקודש ער סטן :
חול' חילויך געלן גסטעלט בוארד : דער פטשערט
אירן דעק אערט עס ויין חו חין אוארד : חול
החב קיין געלט דראן גטשערט : חול חלי
טעג פון דיה פאדען בענטן חך
בוארד : חול' חול' כסדר גסטעלט :
חילויך גלייך נחך ליל חו
גואכט חן דער חול' חך
וויט עס שערט חדרן
וחול געוון : חול' קיין גרייטן וואט ער דר ער סוט בלאן :

בכציה הברד שלמה בן כדור יוכף ב'ז חל פרופס בידי סגרים

באמשטרדם

בבית הכתור עמנואל בן הישיש יוכף עמאש זיל

כצית

המכתב מכתב אלהם היא לפי

ברכת המזון

מִמָּרוֹם יִלְאֻדוּ עָלָיו וְעָלְתִי זְכוּת
שֶׁתִּהְיֶה אֲדָנִי לְמִשְׁמֶרֶת
שְׁלוֹם וְנֶשֶׁא בְּרָכָה מֵאֵת יי' וְצָרָקָה
מֵאֲדָרְיִי יִשְׁטְנוּ וְנִמְצָא חַן וְשֶׁבֶל טוֹב
בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:

הרד"מ הו"א

זיכרון

לימורת המשיה

וּלְחַיִּי הַעוֹלָם

הקבוצה בגדרול

ישועה מלכו

ועושר חקר

לְמִשִּׁיחוֹ לְדָוִד וּלְדָוִד עַד עוֹלָם:

עוֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּמִדְרוֹמֵי הַיַּם הַיָּבֵשׁ

שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאָמְרוּ

אמן :

יִרְאוּ אֶת יְיָ קְדוֹשׁוֹ בְּאֵן מַחֲסוֹ.

לִידִיאָיו בְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעְכוּ

וְדוֹרְשֵׁי יִי' לֹא יִחָסְרוּ כֹּל טוֹב:

היה לי כי טוב כי לפולס חסדו : שוך רגבי אֵל ינצח כי
: וזה " מנצח : מיתח צה ידיו ומאניח ללבי בזה :

ברוך

[illegible]

ד'הט: אָט מען וואָס טאָט.

הרחמן דער דא דר בורחין חיו

דער וואס וואלט זיך געוואלט זיין וואס
וואלט זיך געוואלט זיין וואס

רדיוונג לן דערזעלט דט חיביג זעבן :

רחם ומתגט ויגן חסך רחם חידט:

הרהמן דעה דור ברעין חיו דער
יחיד דר ויסט חיל מוסרין

וואס איז דאס פאר אן אונזערע זאכן :
וואס איז דאס פאר אן אונזערע זאכן :

דער זינגער יוסף טויב :

הרהמן ועד דר בראי' חידוע

זאמאלן פערבן חורנו סחף
 דורך דאס פערטל נאמלן נאט

ד'נ"ח: חתום איצן חס סוכת

הרחמן דער דאָר כּאָרמאָן חיוֹדער

דער ריזן דאס מיט מאכרין גיט חן :

המנון זער דאָרר כרוניקל חיות

והם חתמו אותן ויחדיו לו טענו

אשר חזק לו לעבן (ועל סף הבח) עד
לפניהם בלול ויחזק בימוריהם חזק עד

טוט גימור לו זיינע גימורבטן לורד חוג

ל' ויניקס: תאן ביו חינור חול חיבין:

עושה ד' חסד עם חיוניקה

ישראל חוג' סערעכט עט אער אחר:

יִרְאֵי פֶּעֶרְכֶּם הֵן גַּחַם דִּין הֵיילִיגֵר

פֿאַרשטאַנדן: דאָס איז דאָס וואָס מיר זענען געווען
פֿאַרשטאַנדן: דאָס איז דאָס וואָס מיר זענען געווען

ספר חרדים חנו' רח' ספר חנוך חנו'

וְרַבֵּנּוּ דְהַיִּיד וְיִיחַ גִּטְס:

גרד

צילום מתוך ברפת המזון, אמשטרדם, תס"ב.

ברכת המזון

וְיִדּוּת נִדְחֵיט אִין עֲבָרִי אוֹב־אִין טֵיטש־דז דִּיא ווֹיִבֶר
 אַ סַר שְׁטִין וואָס זיָא בענשִׁין אָדער וואָס זיָא וואָרֶות
 אַיִב־אִין אַךְ דִּיא בִּרְכוּת־דִּיא זיָא אִין שוֹלֵדִין אִיבֶר אִין עֲשִׂין
 סִפִּיין בִּי חֵן סוֹר אוֹב־בֶּאָךְ אוֹב־אִין אִיבֶר ווִיין אוֹב־אִיבֶר
 אוֹפֿש־אוֹב־אִין טֶרֶבֶךְ אוֹב־הֶאָב־אִין מוֹסֵף נְחוּמִין דִּיא אִין
 בִּשְׁתֵּנָה אוֹיף טֵיטש־דִּיא בֶּאָךְ בִּיא אִין אִין קִיין
 בַּעֲבֹשִׁין נִשְׁטַנְדִין אוֹב־אִין ווִיא־אִין טוֹט
 אִין סִסָּה בִּיאִין: אִין אִירֶוועט טוֹן
 הִיבִטן שוִיאִין:

פֿרַה בִּסְיִלִּיךָ עִיר הַגְּדוֹלָה

ברפּום-קונראד וואַלדקִיךְ וכוּכִיתוּ

- בִּשְׁנַת מֵשֶׁךְ חֲסִיד לִיִּדְעֶךְ לִמָּה
 בִּשְׁנַת אַ אֶשְׁחֶךְ כִּי אִם בִּרְמִיָּה

צִילֻם שַׁעַר פֶּרֶת הַמִּזּוֹן, בִּאזֹּל, ש"ס (1600).

שִׁים לֵב לְהַעֲרוֹת בְּכַתְב־יַד הַמַּעֲיָדוֹת עַל הַפְּנוּנָה לְהַדְפִּיס מִהַדוּרָה חֲדָשָׁה

(שְׁפִנְרָאָה לֹא נִדְפְּסָה).

יִצְחָק וַיַּעֲקֹב בְּכָל מָכַל כָּל
 בֶּן יֶכֶדֶד אֹרֶזֶז כָּלנוּ יֶחֶד
 בְּכִרְכָּרָה שְׁלִימָה וְאַמְרוּ
 אָמֵן

וְנִשְׁאַל בְּרַחֲמֵי
 מַלְאֲכֵי יִשְׁעֵךָ
 וְיִשְׁכַּל אֶת בְּעֵינֵי מַלְאֲכֵי
 וְאָדָם: הַרְחֵם הוּא יִפְנֵנו
 לִימּוֹת הַמָּשִׁיחַ וְלֵהִי עוֹלָם
 הִבָּא מַגְדוֹל יְשׁוּעוֹת מַלְכוֹ
 וְעוֹשֶׂה חֶסֶד לְמַשְׁחֵהוּ לְדוֹר וּלְדוֹרָם עַד עוֹלָם
 עוֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו הוּא אֵל שְׁלוֹם עָלֵינוּ
 וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאַמְרוּ אָמֵן

יִרְאֵנוּ אֶת יְקֹדֶשׁוֹ בִּי אֵין מַחְסוֹר לִירְאֵנוּ
 ב כפירים

אֹב בֵּל יִצְחָק שְׁטִיט נִשְׁרִיבֵן מִכָּל
 אֹב בֵּל יִצְחָק כָּל אֲזוּזָא עַד אֹבֵשׁ
 בַּעֲבָשׁן מִיט אַנְבֵּדֵר מִיט אִיבֵר
 נִבֵּן בַּעֲבָשׁוֹנָא אֹב מִיר ווען
 שְׁטַרַעֲקַעֲשׁ ווער וואר: בּוֹרוֹם
 אֵין הִיטל זאָלן זיאַמֶּען לַעֲרֵבֵן אויף
 זיאַ אֹב אויף אֹבֵשׁ ווירדִיקִיט דֵשׁ
 עֵשׂ זאָלן זיין צו הִיטן ווירד אֹב: וויר
 ווען אַבְטֶעבֶּמֶן בַּעֲבָשׁוֹנָא פֿון נִיט
 אֹב נִרְעֶצְטִיקִיט פֿון נִיט אֹבִיבֵר
 הַעֲלֵבֵר אֹב מִיר זאָלן פֿינדן לִיט
 זַעֲלִיקִיט אֹב קלִינִיקִיט נִיט: אֵין
 אֵין נִיטש אֹב אֵין אֵין בָּא
 מַעֲבָשׁן

הַרְחֵם דַּעֲדָא דַּעֲרַבְרָא
 דַּעֲרַבְרָא אֹבֵשׁ ווירדִיקִיט
 צו טַעֲמֵן מִשִּׁיחַ אֹב צו לַעֲבֵן עוֹלָם
 הִבָּא עַד נִרְשֵׁט הִילף זיַיִנשְׁקִיבֵן
 רִיךְ אֹב עַד טוֹט נִבָּאד צו אֵיבֵם
 נִזְלַבֶּטֶן צו דוד אֹב צו זיַיִנן וואָן
 בַּח חֵימֵר אֹב אֵיבֵן

נִוִּשֶׁה דַּעֲדָא טוֹט ווירדִיקִיט זיַיִנן
 הִיטל עַד זאָלן טוֹט ווירדִיקִיט אויף
 אֹבֵשׁ אֹב אויף כָּל יִשְׂרָאֵל אֹב
 שְׁטַרַעֲקַעֲשׁ ווער וואר:
 יִרְאֵנוּ

צילום מתוך ברפת המזון, פאזל, ש"ס.

רעלטיקייט גאט מאג
 ירמלאן גלייך וואלדיק
 טיין חוץ גאטס מאג
 גאט: (חרחאן) דער
 חיו דערמאן מאגס אגין
 אסיח חיל ל' עבן פאק
 והלך וינרקיידיק מאג
 מאן ביו מאר חיל חבין
 חטא פריד חין וין היאל
 ייר חיל מאגס חיל חיל
 ופרעלט עז חיל מאג:
 חיל גאט ויני חיליג רען
 גרעלטן ל' ויין פארטערן
 קין גאט ויני פארטערן
 חיל פארטער גאטס ניש
 עזן קיין ויני גאט:

ט'אן חק סבת
 רח דער בראג חיו רחמא
 וצן ערבן ל' רען טאג רח
 וחיל סבת: מאג רחמא
 חק חילג ולכן:
 גטאן חק ימ טוב
 רח דער בראג חיו רחמא
 חילג ערבין חילג טאג רח
 חיו חיל ל' חיל גאט:

גטאן חק סיכות
 רח דער בראג חיו רחמא
 ריטן ל' חילג סוכת רח
 ורח חיל אמרן גלאן:

ט'אן חק רחם חרם
 ורח בראג חיו רחמא
 חיל מאג רען אמט ל'
 חילג בענטאג:
 חיל פאח ווילגן חילג גאט
 גאט אים ריין גיבט
 חיל

בשמו: הרחמן הוא יברך את אבני
 מורי בעל הבית הזה ואת אמי מורי
 בעלת הבית הזה אותם ואת ביתך
 ואת זרעם ואת כל אשר להם פו
 שנת ברכו אבורחיו אברהם יצן
 ויעקב בכל מכל כל כן יברך אות
 כלני יחד בברכה שלמה ונאמר אמ
 במרום ילמדו עליו ועלינו זכור
 שתהא למשמרת שלום

ונשאל ברכה מאת יי וצדקה מאת
 ישענו ונמצא חן ושכר טוב בעי
 אלהים ואדם:

הרחמן הוא יברך את אבני
 ליום שכלו שבת סגור
 לחיי עולמים:
 לראש חודש
 הרחמן הוא יברך את
 את החודש ה
 לטובה ולברכה
 ליום טוב
 הרחמן הוא יברך את
 ליום שכלו טוב:
 לזכות
 הרחמן הוא יברך את
 ברחמי רחמיו

הרחמן הוא יברך
 לימור המשיח
 ולחיי העולם הבא
 מגיד ישועות
 מלכו ועושה חסד
 משיחו קדור
 ולזרעו ער עולם
 עושה שלום

צילום מתוך ברפת המזון, דיהרנפארט, תנ"ב.

ברכת המזון

זנו בְּלִינוּ יִזְדַּר ב
וְאָמְרוּ אָמֵן :
וְרוּ עֲלֵיהֶם וְעָלֵינוּ
שְׁתַּחֲוֶה לְשִׁשְׁעָרֵת
אֵינָם יֵלֶךְ וְצִדְקָתָהּ
יֵלֶךְ הֵן וְשָׁקֵל טוֹב
לְהִים וְאָדָם :

ובת

וְלִיּוֹם שֶׁפָּלוּ שַׁבָּת
וְעוֹלָאִים :

ליום טוב וחול המועד

וְרַחֲמֵן הוּא יִנְחִילֵנוּ לִיּוֹם שֶׁפָּלוּ טוֹב :
לסוכות

וְרַחֲמֵן הוּא יִקַּם לָנוּ אֶת סִכּוּת הַיּוֹם
הַנוֹפֶלֶת : לראש חודש

וְרַחֲמֵן הוּא יַחֲדֹשׁ עָלֵינוּ אֶת הַחֹדֶשׁ
הַזֶּה לְטוֹבָה וְלְבִרְכָּה :

הוּא יִזְכֵּנוּ לִימֵי
הַמַּסִּיחַ וְלַחַיִּי עוֹלָם
חֲבָא מְגִדּוֹל יִשׁוּעוֹרָת מַלְכוּת וְעוֹשֵׁרָת

חסד

בין בכאן : בכל זה ברכת אברהם . שנאמר זה' ברוך
גבי יצחק כתוב ואוכל מכל . וגבי יעקב כתיב דגני אלוים
בן כתב המדרבי בסוף מסכת ברכות וספרת שבץ סימן שי'ו
שאין אומרים ונאמר אמן אלא ואמרו אמן :

בחידק : ונשא אין צריך להגביה הכוס כי פירוש ונקבל
הברכה בפירוש של שא : ונמצא תקן ושכל טוב בעיני
לבעל הבית ושוב לאורחים כל הדין חבירו לכה וכות כך דנין אותו
יוצא לברך על כוס של ברכת המזון או יאמר סברי מורי ורבוירתי

צילום מתוך פרפת המזון, פראג/קראקוב, 1579.

(שים לב לניקוד התיבה מגדול).

י. הנולאה הסתוחה הקדושה והרחבה.
 יש כאן תימה לסה אימרין
 הקדושה בין הסתוחה ובין הרחבה. שאין זה
 מענינו כלל להססיק בה. והיה צריכין לומר
 לידך הקדושה המלאה הסתוחה והרחבה. ובסיוורי
 ססרד ליתא אלא לידך המלאה והרחבה. מלאה.
 כענין שכתוב (תהלים מ"ח י"א) צדק מלאה
 ימינך. הסתוחה. כענין שכתוב (שם קמ"ה)
 חוחח את יריך ומשביע לכל חי רצון:
וראיוני זה כבר בססר אחר. שהקדוש רבינו
 ישראל בעש"ט וצי"כ כתב בגליון
 הסידור שלו הקדושה. והיא גירסא נכונה מאוד.
 והיא לשון משנה (תמיד פרק ה') מלא וגדוש.
 סירוש ד'קף. בן המרה חסומצמת. ושסיר מקומה
 כאן. מתחלה אמר מלאה והיא חוחחה להשביע
 ממנה לכל חי אסילו במדה גושה. וגם גרוכות
 שהוא יותר מגדוש גרחבת גמור. כמו ותוללים
 קיים) ואתולכה ברחבה. וצריך לומר הגדושה
 הולייית במלאפיים:

צילום קטע מתוך ויעש אברהם (ר' לעיל, עמ' לו), המציין שהבעש"ט
 כתב בגליון סידורו: הגדושה — "היא גירסא נכונה מאוד. והיא לשון
 משנה (תמיד, פרק ה'), מלא וגדוש".

ולא נרים, ה) שבשנת כ"ק על, רכ"ב כ" כי ששה חדשים ישב שם יאב"ה
וכל ישראל עד דבריה כל זכר באחוס, כי אהא לקמיה דחד אמר ליה.

נפקא ווארד
הדר דלית
הם מחבטלים
אחיד לשלם.
פסדא חכא
יד יסלם ויל
זשטע שילן
רדיוח ליגדל:
דנ קו' חעצ
פרש דנדבר
מיקרי כדחן
פירם טליט
יגה וכן חנן
לח חמילא
מחיק כה זה
די רשע חיל
: וכל חמר
זחבר במקום
קום חמר ודך
"ג דהוי דבר
יקומי ימלא
ועוד דהבא
מדיקן כפרק
ק דהו' נכסי
להחזיק בכן
גמי מבי משח
: וישראל לא
הופ' דרש"ס

מאי טעמא עברה דבי, אמר ליה דנתיב
° חמדה את ובר עמלק, אמר ליה ודא אגן
(ב) ובר קינן, אל אגא ובר אקרון, אול שיליה
לדבד, אמר ליה היאך אקריה, אמר ליה ובר,
שקל ספסרא למיקבליה, אמר ליה אמא,
אל" (ג) דנתיב ° אחד עושה מלאכת ה' רמיה, רמיה
אל" "שבקיה להווא גברא דליקום בארד, אל" ^מ
נתיב ° וארד טנע ודכו מס. איכא דאמרי ^א
קבליה, ואיכא דאמרי לא קבליה. (ג) ואמר רבא
ימקרי ינוקא שתלא טבתא ואמנא וסופר
מתא טולן כמותרין ועושדין נינהו. 'כללא
דמילתא כל פסדא דלא הדר מתדה ועושדי
הוא. אמר רב הונא דאי בר מבואה דאוק
דחיא ואתא בר מבואה חברה וקפיקי גביה
דינא הוא דמעכב עיליה, דאל קא פסקה ליה
לחיותי. לימא גסייע ליה מדחיקים מצודת
הרג מן הרג כמלא ריצת הרג, וכמה, אמר
רבה בר רב הונא עד פרסה, שאגי דנים
דיהבי סיירא. אל רבינא לבא לימא רב
הונא דאמר כרבי יהודה, (ג) דתנן רבי יהודה
אומר לא יחלק דעוני קליזת ואגוזין לחינוקות
מפני שמדגילן (ג) אצלו, וחכמים 'מתירין, אפי'
הימא רבנן, עד כאן לא פליגי רבנן עליה
דרבי יהודה דתם אלא דאמר ליה (י) אגא
קמפלגינא אכמחי את פלג שיסבוי אבל

ללא הדר. צון א
הבחה. א' ירג החו
ספר חדרה בטעות:
לחון ולסטר: מרדכי
מן הדג. ליד שנתן
הגבר חורו מרחיק
מלודס חסס אלמא
ביה ולא חטא לידה
דאל קא פסקת לחור
דיגי סירא. טתי
לחיות (ג) טרגיס לחו
שם מחוטת חלקי י
חורו יתן מחוטת כה
כסוח הוא שילכדט דה
לדיה ונמלא חבירו מ
די שגא אללי יבא ו
יבא: שמדגילס. לבא אל
שולחן לחון אל הא
האווים: שיסבי.
הבא. מה העמד ה
להשכר כק זה ז
לחמטחו לומר לו פס
שלא להוסיף ציניק ח
מחיקים חמר להשכר ט
ויש כלן בני חותה חו
הדר במחי כמחוי:
מלידד לחוחו לחמטח:
כו' ורב האנא הוא דאמ

צילום מתוך מסכת בבא בתרא (דפוס וילנה), דף כא, ע"א וע"ב.

וְאָמַר רָבָא: שְׁנֵי מְלַמְדֵי-תִינוּקוֹת, אֶחָד מְרַבֵּה בְּתַלְמוּד
וְאֵינוֹ מְדַקְדָּק, וְאֶחָד מְדַקְדָּק וְאֵינוֹ מְרַבֵּה, מוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ שֶׁמְרַבֵּה
וְאֵינוֹ מְדַקְדָּק, מֵה-טַעַם ז' שְׁבוּשׁ מֵאֵלָיו יוֹצֵא. רַב דִּימִי מִנְהַרְדְּעָא
אָמַר: מוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ שֶׁמְדַקְדָּק וְאֵינוֹ מְרַבֵּה, מֵה-טַעַם ז' שְׁבוּשׁ
בְּנוֹן שְׁנֵיכֵנִס — נִכְנֵס, שְׁנֵיכֵנִס: .כִּי-שֵׁשֶׁת חֲדָשִׁים יָשַׁב-שָׁם יוֹאֵב
וְכָל-יִשְׂרָאֵל עַד הַכְרִית קָל-זָכָר בְּאֶדְוֹם¹⁸. בְּשָׂבָא יוֹאֵב לִפְנֵי
דָּוִד, אָמַר לוֹ: מִפְּנֵי מָה עָשִׂיתָ בָּךְ? אָמַר לוֹ: שְׁנֵיכֵנִס: .תְּמַחָה
אֶת-זָכָר עֲמֶלֶק¹⁴. אָמַר לוֹ: וְהָרִי אָנוּ קוֹרִין .זָכָר. אָמַר לוֹ:
אֲנִי .זָכָר הַקְרִיאוּנִי. הִלָּךְ וְשָׂאֵל אֶת-רַבּוֹ, אָמַר לוֹ: הֵיאָף
הִקְרַאתָנִי? אָמַר לוֹ: .זָכָר. נָטַל סִיף לְהַרְגּוֹ. אָמַר לוֹ רַבּוֹ:
לָמָּה? אָמַר לוֹ: שְׁנֵיכֵנִס: .אֲרוּר עֲשֵׂה מְלָאכָתָא יְיָ רַמְיָה¹⁵. אָמַר
לוֹ: הִנֵּיחֲנִי, דִּי שְׂאָעָמַד בְּ-אֲרוּר. אָמַר לוֹ: וְהָרִי נִאָּמַר: .וְאֲרוּר
מִנֵּץ חֲרָבוֹ מִדָּם¹. יֵשׁ אוֹמְרִים: הִרְגּוֹ; וְיֵשׁ אוֹמְרִים: לֹא הִרְגּוֹ.

צילום מתוך ספר האגדה לביאליק ורבניצקי, דביר, תשל"ג, עמ' שכו/ז
(תרגום הקטע מבבא בתרא, דף כא).

נספח ב'

**והרי דברי פ' אַרנֹו, הממונה על לשכת הקישור לצליינים מטעם
הנאטיקן בירושלים, החוקר את קורות המוסדות הצרפתיים
בירושלים.**

**Florent ARNAUD, faisant de recherches depuis
plusieurs années sur l'établissement de Communautés
françaises à Jérusalem, durant la période de 1848 à
1900.**

**Le Traité de Mytilène est un échange de lettre entre
la Sublime Porte et le représentant de la France à
Constantinople pour faire reconnaître les droits des
francs ou des protégés français. Ce traité est daté du 07
Novembre 1901.**

**Le Traité de Constantinople 18.12.1913 entre la
France et la Turquie reprend le traité de Mytilène et le
codifie en quatre articles. A ce traité est joint une liste
des établissements français ou protégés français. Dans
la liste jointe on trouve dans le district de Jérusalem,
deux établissements qui n'ont jamais existé à savoir**

**Le Collège, orphelinat, pensionnat de Soeurs de
Sion au Mont des Oliviers.**

**Le Sanatorium de Pères Blancs à Chaafat, nommé
plus tard French Hill, il n'a jamais existé.**

Florent ARNAUD

Responsable du Bureau

Vatican Pilgrims Liaison Office

נספח ב'

ובתרגום חופשי:

חוזה מיטילן הוא חילוף מכתבים בין La Sublime Porte
(הממשל העות'מני) ובין נציג צרפת באיסטאנבול
(קונסטנטינופול דאז) להפדת זכויותיהם של בני חסות צרפתים.
תאריך החוזה: 7 בנובמבר 1901.

חוזה איסטאנבול שבין צרפת לטורקיה (18.12.1913) הוא
חזרה על חוזה מיטילן בארבעה סעיפים. לחוזה הזה מצורפת
רשימה של מוסדות צרפתיים או של בני חסות צרפתים ובה
מוזכרים שני מוסדות באזור ירושלים ש לא היו קיימים
מ ע ו ל ם

- (1) בית היתומים של "הנזירות מציון" על הר הזיתים.
- (2) הסאנאטוריום של "האבות הלבנים" (Pères Blancs)
בשועפת. בחלק שנקרא אח"כ "הגבעה הצרפתית".

תרגום דברי פ' ארנו.

→

דברי מר פ' ארנו בעניין הגבעה הצרפתית (ר' לעיל עמ' י').

רצב ה

השנות על ספרו של ד"ר החכם הבקי הנפורסם הנודד
ליפמאן צונץ מברלין

ועל דברי

ד"ר החכם הנודד הנבקר הנפורסם הנודד שלמה יודקה לייב
הבן רפאפורט מלכוב

העמודים 1-10
ד"ר
הס

סאט

ד"ר אליקים בן יהודה דמילוביץ לט"ק

נווסר ווגור

REABBA

U. S. N.

UNIVERSITÄT - UNIVERSITÄT - UNIVERSITÄT

1887

י"ח חודשי חנוני לחשב שחשור לומר צדדינו ליד המלח המזרחי היחידה והחנה כי כח אין לומר קדישה
... בחמוץ לשי נחית לשון הקדש. ומקורו דחסי צדדינו של הספרים (עס הפהק: פארטווירט) מתגלה הטענה
הפשוטה ופשוטה.

נספח ג'

צילום שער ספר ראביה ועל ידו צילום קטע
מתוך "השגות" סימן ה', וההערה "שאפשר
לומר בבה"מ לידך המלאה, הפתוחה, הגדושה
והרחבה..."

סימן ה' בחנה ראשונה מחאה שלי לאלף שני נחמדה
מלאה הדשם ועל מהרה שלה פאדוניה
ומשפחה בכל המדינות, והיא שפחה לאביוחיו ולו להשפיע
לנו מנוחה גם להביא עלינו רעות רבות ולדות, אח הטוב
נקבל מידה במדה מלאה גדושה (והחבה, שהחברה
נשם אצל פשוט ספרים ברבה אין קן, כי לא מיעף
לאשר מונק לה מאו לחת מחיר רב עבד ההעמקיה ולכלות
ימיהם עדי ונחיר איזה סך בחיכות ידות בכדי להודיע
טבחו של החבר לחרהוק, אכן פחה בעת שהשלים ספרו
נחמו לבית הדשם וכחון לא בכיר עיצו יראו וישתחו אלף
וטבע מחאה או אלפיים ספרים ויותר צבא אח, ומחיר
כל אחד אגור כסף אח, ועד מהרה ירון דברו לקיי
ארץ וים רחוקים וטבע מפלי עמלו (אס עבדו דליה)
הון יקר, גם הדוחו כ"י הדשים החשטות החכות
ומדעים כפלים לחסויה וכמה טובות לחרבה הגידעים
לכל, אלס צם אח הרע נקבל מהמניה והמפדים
הנחורים במלאכתם וכשראה הבן יחלון ברלוא וסוב

סדור תפלה

צלוחתא דאברהם

על פי נוסח וכדו שהתפלל
אדוננו מורנו ודבנו, תבטח הקדוש, שד וטורת, בטח הגאונים.

רבנו אברהם וצוק"ל לנרא

אבדוקי סדכאטא. פולין

מכדור ק"ט והלכה ההבלה ק"י נכדו חלפיו
הבטח והגדול העדוק והכבודם

רבי מנחם מנדל הי"ם וצ"ל לנרא

אבדוקי סדכאטא פולין.

הכ"ח ס"ח

שומע תפלה

המחבר לעני ראש

ועש אברהם

כירודי פדנא. טסטאט וסגולות
בתפלה של פון העדוק וצ"ל כסדכאטא

עמק ברכה

קיוניס וכירודי הלכה כלליס לתפלה

ועליהם נלוח

שירותא דצלוחתא

הקדמת הארות ומקורות לתפלה וטעמים בהלכה בגמרא ובקבלה

יעקב בכר ישראל חתך ול ורדינג.

חלק ב'

מהדורה שניח

מחצית, המכון לחקר התפלה והמנהגים

די תפלה ספרים, סדכאטא ישראל נד"ס

צילום שער סידור התפילה צלוחתא דאברהם על חלקיו ועליהם נלוח

שירותא דצלוחתא

ק'ה

2008.10.10

יְרוּשָׁלַיִם מ.ד. 2382 '90 410780

לכתוב ידו בנאמן והינח מרן זצ"ל עולת הו
 רבנו המהרש"ה הוה לו סופר רח"ל רח"ל רח"ל רח"ל רח"ל
 רב ע"ש מנחם. וגם ש"ס זצ"ל הוה לו כנס ש"ס
 י"ק. והמהרש"ה זצ"ל הוה לו כנס ש"ס
 א"ל באיזה בינה שמתקן.

[illegible][illegible]

אלהים יתברך
 והיה שפע נסך מנחם
 וברכות קטן נחם
 ונחמה הנחמה ביה
 ומנחם הנחם
 ואלה הם שם
 ואלה הם שם

קיבלתי מן ה' את כל אשר צוהני
 ואת כל אשר צוהני
 ואת כל אשר צוהני
 ואת כל אשר צוהני

ה' תש"ח

277 מנחם ע'ט"ו
סיון, ה'ת"ר

אחרית דבר

**לאחר שנסדרה החוברת בדפוס נתוספו לי עוד דוגמאות,
שלא הבאתי כאן.**

**על תוספת אחת לא יכולתי ולא רציתי לנחר: בהסתמך על
דברי הרב מנחם גוטמן (לעיל, עמ' לה) ועל הפתוב בויצעש
אברהם (לעיל עמ' מז), פניתי אל האדמו"ר מנחם מנדל
שניאורסון מלובביץ' וביקשתי לשלוח לי צילום הסידור (כתב
יד על קלף), שבו מופיעה הגרסה "לידך... הגדושה...".
והוא, בטובו, אכן עשה זאת. ואני אסיר תודה לו על כך.
והרי הצילום מעבר לדף.**

ברוך אתה יידי הנושא על הארץ ושל המזון: 17

רוחם נא יהי אלהי עליהם על ישראל

עמך ועל ירושלים שירך ועל ציון משכן

בביתך ועל מלכות בית דוד משיחך ועל כ

ביתך גדול והקדוש שקרא שםך עליו עליהם אביהם

רוחני זנינו פדונו כלכלם כדחתנו והחזקתנו יהיה

אלהינו מבורה מכל צרותינו וסלף תפילתנו יהיה

אלהינו לא ליד מותנו בטה נדום ולא ליד אלהינו

כי אם לידך באלהינו בטה נדום וטהרה של

בטה נדום לעולם לעולם נהיה

רצון והחליצנו יהיה עלינו במצותיך

ובמצות יום השבת בטה נדום

בטה נדום בטה נדום בטה נדום

בטה נדום בטה נדום בטה נדום

בטה נדום בטה נדום בטה נדום

בטה נדום בטה נדום בטה נדום

בטה נדום בטה נדום בטה נדום

בטה נדום בטה נדום בטה נדום

בטה נדום בטה נדום בטה נדום

בטה נדום בטה נדום בטה נדום

בטה נדום בטה נדום בטה נדום

בטה נדום בטה נדום בטה נדום

בטה נדום בטה נדום בטה נדום